

Vesna Leskošek

KONTROLA IN POMOČ V SOCIALNEM DELU

V večletnem delu na centru za socialno delo je bila moja temeljna izkušnja konflikt med kontrolo in pomočjo. Svoje delo sem vedno razumela kot pomoč ljudem v stiski, pogosto pa se mi je dogajalo, da ljudje moje pomoči kratko malo niso hoteli, čeprav sem sama ali pa je ustanova presodila, da jo potrebujejo. "Nekje" je bilo torej "nekaj" narobe. Za uspešno delo z ljudmi niso bili dovolj moji dobri nameni, temveč bi bil potreben tudi ustrežnejši okvir delovanja, ki naj bi ga zagotavljala sama ustanova s svojim konceptom. Kakšne vrste ustanova je center za socialno delo, pa ni bilo povsem jasno. Dolgo vrsto let so bilo to skoraj edine institucije, ki so se ukvarjale s stiskami ljudi. Zaradi zakonskih pooblastil, ki jih imajo, pa se s stiskami ukvarjajo tako, da večino informacij o težavah ljudi dobivajo iz drugih institucij in ne od ljudi samih. To preprosto pomeni, da so ljudje na center za socialno delo vabljeni ali napoteni, v manjšem številu pa tja pridejo sami.

Razlag takega položaja je več. Lahko bi ga pojasnila tako, da bi se sklicevala na sistem, v katerem smo živeli zadnjih nekaj desetletij. Taka interpretacija bi bila sicer povsem na mestu, saj so centri za socialno delo produkt tega sistema in njegov zelo jasen odraz. Prestali so teorijo revolucionarnega avtomatizma, po kateri so težave ljudi z ideološkimi predpostavkami sistema rešljive same po sebi in torej posebnih ustanov ne potrebujejo. Padli pa so v sistem podružbljenih socialnih dejavnosti, ki znova izloči profesionalizacijo in avtonomnost delovanja stroke.

Vendar so take razlage danes že dokaj dolgočasne in počasi postajajo tudi neustrezne. Zlasti spričo dejstva, da je socialno delo nosilec številnih inovacij v družbenem prostoru.

Pri interpretiranju centrov za socialno delo so mi veliko bližje teorije, ki v družbeni prostor vnašajo pojme kontrole, nadzora, kaznovanja in so od konkretnih družbenih sistemov dokaj neodvisne. Za to sem se odločila, ker sem med brskanjem po literaturi naletela na zanimivo razliko v angleškem socialnem delu, ki loči med klasičnim in radikalnim socialnim delom. Definicija socialnega dela po *Collins Dictionary of Sociology* (JARY, JARY 1991: 599) pravi, da je socialno delo organizirano zagotavljanje osebne pomoči ljudem, ki imajo to potrebo, in tudi delo z delikventi in kriminalci, vendar le, dokler še gre za izvajanje pomoči oz. skrb za kvaliteto življenja. Pri tem se državni interes za zagotavljanje socialne blaginje in hkrati za izvrševanje socialne kontrole odraža tudi v različnih tipih socialnega dela.

Za razlago klasičnih ustanov socialnega dela so pomembni predvsem trije pojmi iz definicije, in sicer deviantnost, blaginja in socialna kontrola.

DEVIAANTNOST

Peter R. Day (1981: 14) govori o štirih konceptih deviantnosti in kot prvega navaja blaginjski koncept. Po njem je deviantnost javen socialni problem, ki ga je treba korigirati, ali pa potrebuje terapevtsko intervencijo. Namen intervencije je modificirati, spremeniti ali kontrolirati devianta in njegovo vedenje. Deviantno vedenje je torej nekaj slabega in dolžnost javnosti je, da prispeva k spremembi tega vedenja. Ta koncept vidi deviantno vedenje kot "drugačno" in ne kot del normalnosti. Je abnormalno in ga je treba šele normalizirati. Deviant je torej tisti, ki ima "okvarjen" jaz.

Za blaginjski koncept je torej značilno:

- da vidi deviantno vedenje kot javen problem, ki je zunaj okvira normalnega,

- da je vedenje odraz deviantnega jaza, ki je drugačen od normalne osebe,

- da promovira koncepte, ki razlagajo in popravljajo te razlike.

Enega od modelov poimenuje "model socialne reakcije", in ta vidi deviantno vedenje kot socialno kategorijo, ki nastane v odgovor na določeno vrsto vedenja. Deviantno vedenje je po tem modelu tisto, ki ga ljudje tako opredelijo. Socialne skupine ustvarjajo deviantnost tako, da določajo pravila, katerih kršitev ustvarja deviante, ki jih lahko nato izločajo. Iz tega zornega kota deviantnost ni kvaliteta dejanja, temveč je kršenje postavljenih pravil. Deviant je tisti, na katerega je bilo etiketiranje uspešno usmerjeno, oz. tisti, ki ga ljudje tako poimenujejo. Vsako etiketiranje pa pomeni več kot samo informacijo, da je nekdo nekaj naredil. Pomeni tudi vrsto karakteristik, ki jih ta oseba kot deviant ima.

Ta model analizira model preobrazbe iz deviantnega dejanja v devianta.

BLAGINJA

Ko govorimo o blaginji, jo postavljamo v naslednje besedne zveze: blaginjske pravice (*welfare rights*), država blaginje, družba blaginje, blaginjski prispevek, delovna blaginja, javna blaginja, čista blaginja, socialna blaginja. Pri tem pojem blaginje pomeni kvaliteto življenja, ki se nanaša na zadovoljenost tako materialnih kot nematerialnih potreb.

Država blaginje (Rus 1990) je vsaka oblika države, kjer z ekstenzivno državno zakonodajo zagotavljajo suport in usluge za izboljšanje kvalitete življenja. Država blaginje posreduje tako na nacionalni kot na lokalni ravni.

Po Rusu (1990: 101) razlikujemo pojma država blaginje in družba blaginje. Država blaginje je tista, ki s svojim delovanjem posega v vse segmente kvalitete življenja in s svojo intervencijo zagotavlja socialno blaginjo. Iz zagotavljanja socialne varnosti prestopi v popolno organiziranje šolstva, zdravstva in drugih družbenih dejavnosti. Tovrstna intervencija ima za posledico radikalno poseganje v tista področja življenja, ki so jih ljudje tradicionalno urejali

sami z neformalnimi oblikami povezovanja in so se odražala v samopomoči, solidarnosti, samostojnem organiziranju svojega življenja, potekali pa so na ravni posameznika, družine, ožje ali širše skupnosti.

Habermas primerja državo blaginje z "organizirano srečo". Pod enakimi pogoji za zadovoljevanje potreb bi morali doseči enako zadovoljstvo in enako srečo zelo različni posamezniki, kar je protislovje samo po sebi. Ne-kontrolirano širjenje socialne države torej vodi v organizirano osrečevanje državljanov in na drugi strani v popolno odvisnost posameznika od države, s tem pa v večjo socialno kontrolo.

Stališče liberalnih teoretikov izhaja iz nasprotnega načela, "da je vsak človek svoje sreče kovač". Funkcija države torej ni v osrečevanju ljudi, temveč jim daje politično varstvo pred samovoljo oblastnih organov in ustrezno socialno ekonomsko varnost. Posameznik si svoj projekt sreče oblikuje sam. Blaginja je torej nekaj, kar sodi v zasebnost posameznika in ne v javno regulacijo. Temu stališču je bližji pojem družba blaginje.

Socialna država in družba blaginje sta v podobnem razmerju kot pravna država in civilna družba. Država zagotavlja pravno, ekonomsko in socialno varnost, civilna družba pa temelji na samoregulaciji, zasebnosti in prek posameznikov in skupin, ki jo sestavljajo, pospešuje procese solidarnosti, izenačevanja in socialne blaginje. Rus (1990: 102) pojmuje družbo blaginje kot skupnost, ki temelji na socialni integraciji, socialno državo pa pojmuje kot sistem, ki temelji na sistemski integraciji. Tako je v družbi blaginje nesmiselno govoriti o dolžnostih in obveznostih, saj so razmerja preveč osebna in neobvezna. Smiselno pa je govoriti o razvijanju svobode in enakosti.

SOCIALNA KONTROLA

V literaturi najdemo več definicij socialne kontrole, ki so si med seboj podobne, kljub temu pa se razlikujejo ravno toliko, da jih je vredno navesti. Leksikon DZ navaja, da je socialna kontrola:

celota norm in institucij, ki prispevajo k temu, da ravnajo ljudje v skladu z veljavnimi navadami, običaji in predpisi. Sestavni del socialne

kontrole so sankcije, ki so negativne in pozitivne. Pozitivne sankcije so: pohvala, nagrada, odlikovanje v primerih, ki človek vestno izpolnjuje svojo družbeno dolžnost. Negativne sankcije: prisilni ukrepi, naperjeni predvsem zoper odklonsko ravnanje, pa tudi javno izražen prezir, bojkot.

Drugo, razširjeno definicijo socialne kontrole najdemo v *Collins Dictionary of Sociology* (JARY, JARY 1991: 580):

Socialna kontrola je praksa, ki jo razvijajo različne socialne skupine, ki vsiljujejo in pospešujejo konformnost in imajo opraviti z vedenji, ki kršijo sprejete norme. Sociologija razlikuje dva osnovna procesa socialne kontrole:

a. Internalizacija norm in vrednot. Proces socializacije zadeva učenje sprejemljivih poti ravnanja, ki bi bila vzeta kot "sama po sebi umevna", kot nesporni imperativi ali kot socialna "rutina".

b. Uporaba sankcij s poudarkom na tistih, ki kršijo pravila in nekonformnih dejanjih. Sankcije so pri tem negativne in pozitivne."

Definicija, zapisana v *Sociološkem leksikonu*, pravi:

Družbena kontrola - nadzor nad obnašanjem posameznika, funkcioniranjem družbenih ustanov in sprejemanjem preventivnih, korektivnih in kaznovanih ukrepov proti kršiteljem družbenih norm s strani merodajnih družbenih subjektov.

Pojem družbene kontrole je v širšo sociološko uporabo uvedel E. Ross z istoimenskim delom 1901. leta in od takrat je izraz razširjen še zlasti v ameriški sociologiji. Najpogostejše izhodišče v razvijanju pojma družbene kontrole je, da je človek samoživo bitje in da so potrebne ustanove in kulturne dobrine, da ga krotijo, omejujejo, kanalizirajo njegovo energijo v družbeno koristni smeri. V ožjem smislu se pod družbeno kontrolo razumejo samo preprečevanje in kaznovanje deviantnega obnašanja v družbi, v širšem smislu se misli na vsako konformiranje obnašanja posameznika v skladu s potrebami družbe in njenega vrednostno-normativnega sistema. V tem smislu razlikujemo pomene posameznih družbenih dejavnikov kot sil, ki lahko krotijo, ograjujejo in kanalizirajo obnašanje posameznika in spreminjajo samo strukturo njegove osebnosti v željeni smeri. Pozornost dajemo primarnim skupinam in primarni socializaciji.

Ker njihov pomen v modernih pogojih upada, se skuša usmeriti pozornost k novim, ustrežnejšim in racionalnejšim sredstvom družbene kontrole. V tem smislu raziskujemo pomen policije, pravosodja, političnih ustanov, religije, ideologije, javnega mnenja in drugih činiteljev.

Vse tri definicije kažejo na to, da je državni sistem kontrole svojo učinkovitost povečal tako, da jo je iz klasičnih mehanizmov države, kot so policija, sodišče, vojska..., prenesel na profesionalne ustanove, kot so psihiatrija, sociala, pedagoške in druge ustanove. Iz polja delovanja s pravnimi sredstvi tako preide v polje delovanja z nepravnimi sredstvi. S tem je nadzor postal bolj sofisticiran. V. Rus (1990: 58) govori o istem paradoksu države blaginje. S centralizacijo in totalizacijo poglavitnih socialnih funkcij država uresničuje popolno kontrolo nad slehernim državljanom.

V pojasnilo lahko uporabim razlago reformacijskih gibanj 18. stoletja v Franciji Michela Foucaulta (1984: 76). Reformatorji kličejo h kaznovanju brez muk zaradi spoštovanja človečnosti, pri tem pa človečnost postavijo kot mejo kaznovalni politiki. Resnični cilj reforme pa je uveljaviti novo ekonomijo kaznovalne oblasti, boljšo distribucijo nadzora, pri tem pa oblast ne sme biti razdeljena med nasprotujoče si instance. Cilji reforme torej niso pravičnejša načela, njene posledice so razširitev kaznovalne oblasti.

KAJ IMAJO POJMI SKUPNEGA

Iz posameznih definicij vseh treh pojmov vidimo, da govorijo o moči države nasproti moči posameznika. Koncept države blaginje predpostavlja, da bo država s svojimi mehanizmi ali ustanovami posamezniku urejala in zadovoljevala interese in potrebe. Da bi lahko to počela, potrebuje informacije in podatke, ki jih dobiva iz množice ustanov in ne od ljudi samih. Torej ureja tista področja socialnega življenja, za katera predpostavlja, da so potrebna, in ne tista, ki dejansko so. Krog informacij se sklenc med državo in ustanovami. Vprašanje pa je, ali imajo ustanove dovolj informacij o tem, kakšni so dejanski interesi ljudi.

Na tem mestu lahko vključim definicijo deviantnosti, ki izhaja iz blaginjskega koncepta in

govori o tem, da imajo ljudje, ki odstopajo od norm in vrednot, "okvarjen jaz". Od tod tudi cela veda o "motnjah vedenja in osebnosti" in načinih njihove korekcije. Pri nas je do nedavna obstajala katedra za Motnje vedenja in osebnost na Pedagoški fakulteti, ki je kadrovala strokovnjake za večino slovenskih zavodov, namenjenih otrokom in mladostnikom.

Na tem mestu pa lahko najademo odgovor na to, zakaj ustanove nimajo dovolj informacij o interesih in potrebah ljudi. Zlasti zato, ker so pri svojem delu osredotočene na odstopanja od "normalnosti" in ne na zastopanje ljudi v stiski. Torej je njihova glavna naloga izvajanje socialne kontrole in ne pomoč. In ravno tu se skriva veliki nesporazum med tem, da strokovnjaki v socialnih ustanovah verjamejo v to, da nudijo pomoč in delajo z dobrimi nameni in med nezadovoljstvom ljudi, ki nenehno izražajo kritike nad temi ustanovami.

ZGODBA CENTROV ZA SOCIALNO DELO

Centri za socialno delo so s svojim delovanjem najtesneje vezani na socialno politiko. Lahko bi celo trdila, da brez ustrezne socialne politike ni ustreznih centrov za socialno delo. Socialna politika je namreč od države usmerjeno reguliranje socialnega področja (položaj človeka in družbenih skupin, odnos do človeka in njegove kvalitete življenja...), ki ga uresničuje preko vrste področij in ustanov. Prvi paradoks, na katerega pri tem naletimo, je ideja države blaginje v našem političnem prostoru v preteklosti in hkrati pomanjkanje ustrezne socialne politike, ki bi ta projekt lahko uresničevala. Tako centri ostanejo brez osnovne orientacije za svoje delo in hkrati postanejo podaljšana roka številnih institucij in zakonov, ki so pogosto v popolnem nasprotju z doktrino socialnega dela. Zakonodaja in ustanove, na katere se nanaša, uporabljajo center za socialno delo v večini primerov kot tistega, ki kontrolira, preiskuje, raziskuje, preverja in sodi o tem, ali je posameznik do neke pravice upravičen ali ne. Primerov za to je bilo v preteklosti veliko. Centri se pojavljajo v stanovanjski zakonodaji, zdravstveni, otroškem varstvu itn. Najnovejši zakon, ki centre določa kot svoje preiskovalce, je davčni zakon, ki daje

družinam z več kot tremi otroci možnosti davčne olajšave pri nakupu avtomobila. Da bi ljudje dodeljeno pravico lahko uresničili, morajo v vrsto ustanov po razna potrdila, ki jih najprej zahteva center za socialno delo, potem pa ljudi s potrdilom o njihovi ustreznosti usmeri v pravo ustanovo.

Nadzorstvena vloga centrov je v teh primerih zelo jasna. Če bi država s svojo politiko dodeljevanja pravic mislila resno, bi za njihovo uresničevanje postavila take kriterije, po katerih bi jih bilo mogoče na čim preprostejši in spoštljiv način uresničiti. Za ugotavljanje upravičenosti bi ob takih kriterijih lahko poskrbele ustrezne ustanove, ki izvršujejo pravico, same. Ker pa z dodeljevanjem pravic ne misli resno, postavi za njihovo uresničevanje take kriterije, da postane njihovo uveljavljanje za ljudi skrajna muka, končni rezultat pa je izguba samospoštovanja, ponižnost pred oblastjo zaradi eksistenčne stiske, neuveljavljene pravice in povečana kontrola institucij, saj ima v rokah množico podatkov o posamezniku. Da je namen kontrola in ne dodelitev pravic, je razvidno tudi v tem, da institut pritožbe kot glavna omejitev v samovolji ustanov ni določen jasno in na način, da bi zagotavljal pravičnost.

Pravice so se dodeljevale in odzemale ljudem iz ideoloških razlogov in ne zaradi dejanskih potreb. Tako je bila dodeljena množica pravic, ki so posegale malodane v vsa področja življenja, ljudje pa so jih lahko uresničili zelo malo, ker za njihovo uresničenje ni bilo ustreznih pogojev. Neizdelana socialna politika je bila torej del strategije, saj bi njena izdelava zahtevala prestop od deklariranega k dejanskemu in izgubo moči države na račun moči posameznika, ki bi jo s pravico pridobil.

Centri za socialno delo so v tem kaosu bolj ali manj prikritih namenov vedno potegnili krajši konec. Na to, v katerem zakonu se bodo pojavili in katera ustanova jih bo porabila za razne naloge, nimajo nikakršnega vpliva. Njihova tradicionalna vloga je v tem, da so servisna ustanova. Nemoč profesionalcev, ki so v centrih zaposleni, je popolna, za dodeljene naloge ponavadi izvedo iz medijev in po čistem naključju. Neavtonomnost stroke je pri tem dobro zaznavna in ostaja na ravni osebne prizadetosti in nezadovoljstva; akcije ali reakcije,

ki bi položaj spremenila, pa ne zmore. Razen preiskovalnih in podobnih nalog, ki jih opravlja pri uveljavljanju pravic ljudi, ne zmore resničnega odgovora na njihove potrebe. Ko prestopi iz nadzorstvene vloge v pomoč ljudem, je ponavadi neuspešna; priporočila za stanovanja, razne dodatke in podobno so več ali manj končala v košu drugih ustanov. Jezo zaradi neuveljavljene pravice pa so ljudje usmerjali na CSD, ker je ta preverjal njihovo upravičenost in zahteval za to celo vrsto raznih potrdil.

Center se torej v zvezi s pravicami znajde v vlogi državne administracije z nadzorstvenim predznakom. Kriteriji za uveljavljanje pravice so določeni vnaprej in so pogosto taki, da z doktrino socialnega dela nimajo nič skupnega. Pogosto si nasprotujejo, ker niso postavljeni zato, da bi bili ljudem v pomoč in jim nudili občutek pravičnosti in enakosti, temveč so postavljeni zato, ker se ob dodelitvi pravice predpostavlja, da jo bodo ljudje na vsak način skušali zlorabiti, zato jih je potrebno dobro preveriti.

Prvi, zgoraj opisani del se tiče povezave CSD-jev s socialno politiko ali v preteklosti s težnjo za državo blaginje, kar se na praktični ravni kaže kot neuspešen projekt. Drugi del kritike centrov izhaja iz državne kontrole in se dotika države blaginje toliko, kolikor ta ne določa le pravic, temveč tudi definira težave in probleme ljudi. S tem, ko država prevzame nase skrb za celotno kvaliteto življenja ljudi, pretrga njihove lastne mreže organizacije in pomoči v celoti, posledica pa je popolna odvisnost ljudi od države.

Danes ljudje ne poznajo več pojmov samoorganizacija, samopomoč, solidarnost. Slednja ima celo tako močan ideološki prizvok, da večino ljudi spominja na enodnevne zaslužke, ki so jih dajali v razne solidarnostne namene - poplave, potresi, ceste itn. Povsem samoumevno se jim zdi, da so otroci najprej v vrtcu, potem v celodnevni šoli ali v raznih bolj ali manj obveznih šolskih krožkih, da obstaja določena kultura, da je samo ena vrsta športnih klubov itn. Sicer te trditve za današnji čas ne veljajo več, težko pa je trditi drugače, ker se po vseh spremembah ne da več razlikovati med tistim, kar se je spremenilo le verbalno, in tistim, kar je dejansko spremenjeno. To trditev

potrjuje kar nekaj skupnostnih projektov iz bližnje preteklosti, ki so iz teh razlogov propadli.

Država je poleg organiziranja življenja posameznika prevzela v svojo domeno tudi definiranje njegovega problema. Na isti način, kot je problem definirala, je tudi odgovarjala nanj - brez uporabnikov in njihovih glasov. Če je kot problem definirala delikventnost posameznika, je kot rešitev videla zavod za mladostnike, če je kot problem definirala otroško motenost v vedenju in osebnost, je prav tako odgovorila z zavodom, itn. Definirala pa je problem vedno tako, da je lahko uresničevala socialno kontrolo, kot sem jo definirala na prejšnjih straneh. Zato v preteklosti nismo imeli materinskih domov, stanovanjskih skupin, zatočišč za ženske ali otroke, nismo poznali spolne zlorabe otrok, preganjali smo homoseksualce in druge, ki so samo za milimeter odstopali od normale. Teh problemov enostavno ni bilo, če pa so se že pokazali, so bili uvrščeni v katero od znanih, vnaprej definiranih kategorij in tako tudi obravnavani.

CSD je imel in še ima v delu z ljudmi opraviti z vnaprej definiranimi težavami. Ljudje zato ne prihajajo sami po pomoč, temveč so na center vabljeni. Zato, ker so alkoholiki, ker so delinkventi, kriminalci, ker so starši, ki povsem napačno vzgajajo otroke, ker morajo opraviti pravni poskus itn. CSD s svojo intervencijo odgovarja skoraj v vseh primerih na vnaprej definiran problem, ki ga praviloma izpostavi druge ustanove in ne ljudje sami.

Zelo dober primer za to trditev so otroci, ki v šolskem sistemu izstopajo s svojo drugačnostjo in pogosto končajo v zavodu, čeprav se med obravnavo izkaže, da so bili zlorabljeni ali trpinčeni in je šolski sistem tako totalen, da vsako posebnost takoj izvrže, itn. Težava strokovnjaka, ki je v centru zaposlen, ni samo v tem, da v odnos s temi ljudmi vstopa z že definiranim problemom. Težava je v tem, da na resničen problem ni sposoben odgovorjati, ker ne zna, ker za to ni družbenih odgovorov (npr. stanovanjskih skupin za zlorabljene otroke ipd.), ker je v delu pogosto vezan na sisteme, ki so nespremenljivi in zato za ljudi še bolj ogrožujoči. Pri tem se ta strokovnjak stalno pojavlja v dvojni vlogi. Kot nekdo, ki ljudi razume in bi jim želel zagotoviti pogoje za

rešitev njihovih težav, in kot nekdo, ki vendar dela v naprej določenemu sistemu, ki mu prejšnjega ne dopušča. Temu bi lahko rekli tudi konflikt med svetovalno in nadzorovalno vlogo socialnega dela.

Poleg obravnavanja šolskih otrok je še ustrežnejši primer izvajanje ukrepa strožjega nadzora, ki ga izreče sodišče, kjer se socialni delavec pojavi hkrati kot nekdo, ki naj bi mladostniku pomagal, in kot izvrševalec kazni, ki jo je določilo sodišče. Socialno delo je bilo v to izvajanje kazni vpleteno v imenu "humanosti" in "človečnosti", saj mladostniki za svoja kazniva dejanja ne morejo biti obravnavani na enak način kot odrasli. Pri tem so seveda kazni mučnejše in daljše in se lahko poljubno spreminjajo, če se komu zazdi potrebno.

Ta dvojna vloga dela, vnaprejšnja definiranost problema, socialna kontrola in pomanjkanje socialne politike, ki bi ves ta nered uokvirila in usmerila, so pogosto neprepoznavne pozicije, ki jih socialno delo samo po sebi ni sposobno videti. Prepoznava jih na praktičnih nivojih, ko zaradi nemoči naleti na nepremostljive ovire in ko je etika dela že tako ogrožena, da so ogroženi tudi delavci sami. Najbrž ni treba posebej poudarjati, da ti kritični pogledi na sistem ne veljajo za ljudi, ki so v njih zaposleni. Pri delu sem srečevala množico povsem neustreznih ustanov in še večjo množico ljudi, ki so se trudili v takem sistemu delati čimbolje, in marsikdaj se jim je to tudi posrečilo.

NEKAJ PREDLOGOV ZA SPREMEMBO

Eden od njih, ki sem ga že omenila, je koncept socialne politike. Sociologija se je pričela lotevati tega področja v zadnjem desetletju, vendar temeljito. Koncept, ki bi bistveno vplival na spremembo, je koncept družbe blaginje, ki ga zagovarjajo bolj liberalno usmerjeni teoretiki. Po tem konceptu naj bi bila ljudem zagotovljena osnovna socialna varnost, taka, ki jim omogoča dostojno in spoštljivo preživeti. Sicer za kvaliteto svojega življenja skrbi posameznik sam, država mu le omogoča ustrezne pogoje. Tudi tako, da mu dodeli socialne pravice, ki so uresničljive. S tem se moč ustrezneje porazdeli med državo in civilno družbo.

Drugi je popolno pomanjkanje literature s področja socialnega dela. V tujih jezikih že še kaj najdemo, v slovenščini pa samo časopis Socialno delo, ki je za problematiziranje veliko premalo radikalen. V našem prostoru potrebujemo več publikacij s področja socialnega dela, tudi populističnih, da bi pripomogle k razvijanju socialnega dela.

Tretje je pomanjkanje strokovnega diskurza, ki bi probleme v socialnem delu relativiziral, odpiral in nanje odgovarjal z akcijo. Tako kot v razmerju do ljudi socialno delo nastopa zgolj v zasebni sferi, kamor štejem tudi ozko socialno mrežo, deluje na tej ravni tudi v sami stroki. Socialni delavci nimajo svojih združenj, ki bi pripomogla k razvijanju identitete socialnega dela in prek tega k večji suverenosti in avtonomnosti.

Četrto so doktrinarna, za delovanje temeljna vprašanja. To so poleg etičnega kodeksa temeljna načela dela kot orientacija v odnosu do ljudi. Pomembne so praktične spretnosti in organizacijska znanja, ki bi poleg ustaljenih metod dela razširile možnosti pomoči ljudem v stiski, pa naj gre za posameznika ali skupnost. V etična vprašanja vsekakor sodijo pojmi: spoštovanje ljudi, popolna nediskriminativnost glede na spol, nacionalnost, starost itn., varovanje podatkov in zagotavljanje anonimnosti, postavljanje ljudi na prvo mesto... Temeljna načela dela naj bi bila participacija, spoštljiv odnos (*respect*), možnost izbire (*choice*), informacije, individualnost, dobri odnosi, osebnostni razvoj.

Peto je uvajanje terminologije socialnega dela, kar bi lahko šteli tudi med doktrinarna vprašanja, vendar si zaradi pomembnosti zasluži posebno mesto. Marsikatero besedo sem slišala prvič na predavanjih in je še vedno ne znam ustrezno prevesti, pa vendar je za razumevanje socialnega dela bistvena, npr. "*case management*", "*case manager*", "*key worker*" pa normalizacija, deinstitutionalizacija, "duševna stiska" namesto "duševna bolezen", "ljudje s posebnimi potrebami" namesto "pacienti" ali "stranke", in še veliko več jih je, ki bi morale postati del vsakdanjih razgovorov socialnih delavcev.

Poleg predlogov, ki se tičejo osnovnih strokovnih predpostavk za boljše delo, so tu še

predlogi za spremembe, ki se tičejo centrov za socialno delo in so tesno povezani s strokovnimi vprašanji.

Najprej bi se rada dotaknila tistih del, ki so z vidika socialnega dela popolnoma nesprejemljiva. Ta dela socialno delo zlorabljajo za izvajanje ukrepov, ki jih izrekajo ali vodijo državni represivni aparati. Pri teh predlogih izhajam iz zgoraj navedene definicije socialnega dela, ki pravi, da se socialno delo nanaša tudi na delo z delinkventi in kriminalci, vendar samo dotlej, ko je to še pomoč.

Centri za socialno delo bi tako morali zavrniti izvajanje ukrepov sodišča, delo z obsojenci in spravne poskuse v razveznem postopku. Center za socialno delo sam po sebi nima represivnega značaja, to je strokovna ustanova, ki jo ljudje uporabijo, ko so v določeni stiski ali ko uresničujejo pravice. Iz tega razloga bi CSD moral dosledno spoštovati tako etična izhodišča kot temeljne principe dela.

Druge ustanove, ki uporabljajo CSD za servisne usluge, morajo same prevzeti odgovornost za ukrepe, ki jih izrekajo ali sprejemajo, in se organizirati tako, da bodo same opravile to delo, npr. kot družinska sodišča, "probation

officers", razširjena mladoletniška sodišča itn. V taki ustanovi lahko sodelujejo tudi socialni delavci, vendar le, dokler se lahko popolnoma držijo etike in doktrine in dokler je njihovo delo še izvajanje pomoči ali ustvarjanje pogojev za boljšo kvaliteto življenja.

Iz enakih razlogov bi moralo biti za vsak odnos med socialnim delavcem in uporabnikom izhodišče to, da uporabnik sam definira svoje težave. To moramo upoštevati, ko spreminjamo načine dela, razvijamo nove spretnosti in namesto na zasebni ravni javno problematiziramo probleme, čemur potem sledijo državni odgovori na težave ljudi.

Ker menim, da se centri za socialno delo ne bodo mogli nikoli popolnoma otresti funkcij socialne kontrole, saj so vendar državne ustanove, financirane iz enega samega vira in zato po naravi administrativne, bi si vendarle morale vzeti toliko avtonomnosti, da zavrnejo naloge, ki so v nasprotju z doktrino socialnega dela. To pomeni, da ne preiskujejo, sodijo, preganjajo ali obtožujejo, pač pa vedno zavzamejo stališče v korist uveljavljanja pravic. Taka drža zahteva tudi javno opozarjanje na krivice in zagovorništvo.

Literatura:

- David & Althea BRANDON (1988), *Putting People First*. Good Impressions Publishing Limited.
- Peter R. DAY (1981), *Social Work & Social Control*. London: Tavistock Publications.
- Michel FOUCAULT (1984), *Nadzorovanje in kaznovanje*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- David JARY, Julia JARX (1991), *Collins Dictionary of Sociology*. Harper Collins Publishers.
- Leksikon Državne založbe* (1986): Družboslovje.
- Janez PEČAR (1988), *Formalno nadzorstvo*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Shulamit RAMON (1992): *Psychiatry in Transition* (predavanja, fotokopije)
- Shulamit RAMON (1992): *Principles and Conceptual Knowledge* (predavanja, fotokopije)
- Veljko RUS (1990), *Socialna država in družba blaginje*. Domus.
- Sociološki leksikon* (1982): Savremena administracija, Beograd.